

Prawa mniejszości narodowych w Republice Czeskiej ze szczególnym uwzględnieniem Polaków na Zaolziu

1. Rozwiązania legislacyjne

W roku 1989 po zwycięstwie aksamitnej rewolucji zmieniły się warunki kształtujące życie społeczno-polityczne w Czechosłowacji (Republice Czeskiej). Dla mniejszości narodowych otworzyły się zupełnie nowe możliwości działania, które określiły nowe regulacje prawne. Chodzi przede wszystkim o *Konstytucję Republiki Czeskiej z dnia 16 grudnia 1992 roku*¹ (Ústavní zakon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky), zwaną dalej *Konstytucją Republiki Czeskiej*, wraz z uchwaloną tego dnia *Kartą Podstawowych Praw i Wolności* (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod), zwaną dalej *Kartą Podstawowych Praw i Wolności*, oraz dwustronna umowa polsko-czechosłowacka *Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy* zawarty w Krakowie dnia 6 października 1991 r.

Konstytucja Republiki Czeskiej nie zawiera bezpośrednich szczegółowych regulacji prawnych dotyczących sytuacji mniejszości narodowych. Artykuł 6 mówi jednak, że „*Decyzje polityczne opierają się na woli większości wyrażonej w wolnym głosowaniu. Rozstrzygnięcia większości uwzględniają ochronę mniejszości*“. *Konstytucja Republiki Czeskiej* odsyła do będącej częścią porządku konstytucyjnego *Karty Podstawowych Praw i Wolności*, która w artykułach 24 i 25 prawa mniejszości narodowych precyzuje dokładniej. Dokument ten jest w dużej mierze inspirowany *Powszechną Deklaracją Praw Człowieka z 1948 roku*, *Paktami Prawa Człowieka z roku 1966* oraz *Europejską Umową o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z roku 1950*². *Karta Podstawowych Praw i Wolności* wskazuje w art. 24, że „*Nikomui nie może szkodzić przynależność do jakiegokolwiek mniejszości narodowościowej lub etnicznej*”³. Natomiast w art. 25 ust. 1 stwierdza, że „*Obywatelom tworzącym mniejszości narodowościowe lub etniczne poręcza się wszechstronny rozwój, zwłaszcza prawo do wspólnego z innymi członkami mniejszości*

¹ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-a.html> - polska wersja językowa Konstytucji Republiki Czeskiej.

² Pałka, Elżbieta – Szymeczek, Józef: *Polityka narodowościowa Republiki Czeskiej*. (w:) Albin, J. Bernard – Bulak Walenty (red.): *Republika Czeska. Europa Środkowa dekada transformacji*. Wrocław 2005, s. 181-203

³ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-b.html> - polska wersja językowa *Karty Podstawowych Praw i Wolności*

rozwijania własnej kultury, do rozpowszechniania i otrzymywania informacji w języku macierzystym i zrzeszania się w zrzeszeniach narodowościowych. Szczegóły określa ustawa”⁴.

Karta Podstawowych Praw i Wolności gwarantuje również mniejszościom prawo do edukacji we własnym języku, do używania własnego języka w stosunkach urzędowych oraz prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących mniejszości narodowościowych i etnicznych (art. 25 ust. 2). W artykule 3 Karty Podstawowych Praw i Wolności zaznaczono, iż „Podstawowe prawa i wolności gwarantuje się wszystkim bez różnicy płci, rasy, koloru skóry, języka, wiary i religii, poglądów politycznych i innych, pochodzenia narodowego i społecznego, przynależności do mniejszości narodowościowej lub etnicznej, majątku, urodzenia lub pozycji” (art. 3 ust.1), oraz że „Każdy ma prawo swobodnie decydować o swojej narodowości. Zabrania się jakiegokolwiek wpływu na tę decyzję, jak również wszelkich form nacisku zmierzającego do wynarodowienia (art. 3 ust. 2)”⁵.

W roku 1993 Republika Czeska jako samodzielne nowe państwo została członkiem Rady Europy. W związku z członkostwem w tej międzynarodowej organizacji, która zajmuje się między innymi ochroną praw człowieka, Republika Czeska została sygnatariuszem kilku znaczących dokumentów prawa międzynarodowego. Mają one zgodnie z artykułem 10 *Konstytucji Republiki Czeskiej* pierwszeństwo przed krajowymi ustawami. Z tego też powodu ich przyjęcie wymusiło zmiany legislacyjne istniejących ustaw i wytworzenie nowej *Ustawy o prawach członków mniejszości narodowych z dnia 10 lipca 2001 r. (Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů)*, zwanej dalej *ustawą mniejszościową*.

Najważniejszymi z tych dokumentów są *Konwencja Ramowa o Ochronie Mniejszości Narodowych*, dalej zwana *Konwencją ramową* oraz *Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych*, dalej zwana też *Kartą*.

Ratyfikacja *Konwencji Ramowej* była przełomowym momentem w procesie kształtowania ochrony praw mniejszości narodowych w RC po 1989 r. *Konwencja*

⁴ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-b.html> - polska wersja językowa Karty Podstawowych Praw i Wolności

⁵ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-b.html> - polska wersja językowa Karty Podstawowych Praw i Wolności

Ramowa obowiązuje w RC od 1 kwietnia 1998 r.⁶. To stało się impulsem do rozpoczęcia prac nad nowelizacją niektórych ustaw i opracowaniem nowej *ustawy mniejszościowej*, które uwieńczone były przyjęciem tejże ustawy przez Izbę Poselską Parlamentu RC w dniu 10 lipca 2001 r.

W myśl *ustawy mniejszościowej*⁷ członkom mniejszości narodowych przysługuje prawo do stowarzyszania się w stowarzyszeniach o charakterze narodowościowym, w partiach politycznych i ruchach politycznych (§ 5), a przynależność do mniejszości narodowej nie może nikomu spowodować żadnego uszczerbku (§ 4 ust.1). Członkowie mniejszości narodowej mają również prawo do używania swego imienia i nazwiska w języku mniejszości narodowej (§ 7), a w wypadku mniejszości tradycyjnie i długotrwale żyjącej na terenie RC prawo do tego, by nazwy miejscowości, w których żyją, ich części, ulic, budynków użyteczności publicznej, budynków administracji publicznej i lokali wyborczych, występowały także w języku mniejszości (§ 8 ust. 1) oraz prawo do posługiwania się językiem mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych i w postępowaniu sądowym (§ 9) oraz do stosowania języka mniejszości w sprawach wyborczych (§ 10). Ponadto ustawa potwierdza prawo członków mniejszości narodowych do kształcenia we własnym języku w szkołach i przedszkolach (§ 11), jak również prawo do zachowania i rozwoju własnego języka, kultury i tradycji, przy czym państwo ma stwarzać ku temu warunki oraz wspierać programy i inicjatywy dotyczące teatru, muzeów, galerii, bibliotek, działalności dokumentacyjnej i innej aktywności członków mniejszości narodowych (§ 12). Obowiązkiem państwa jest także udzielenie wsparcia dla prasy mniejszościowej i audycji telewizyjnych (§ 13). Istotne znaczenie ma przepis ustawy, który określa prawo członków mniejszości narodowych do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym oraz w sprawach publicznych, zwłaszcza tych dotyczących mniejszości narodowej, do której należy dana osoba, na poziomie gminy kraju i całego państwa (§ 6 ust. 1). W ramach realizacji przyjętych

⁶ Szymeczek, Józef: Realizacja praw polskiej mniejszości w Czechosłowacji na przykładzie dwujęzyczności i podwójnego nazewnictwa. (w:) Colloquium Opole 2007. Mniejszości narodowe i etniczne – edukacja i kultura. Red Stanisław Senft – Aleksandra Trzecielińska – Polus, Opole 2008, s.113-121.

⁷ Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273>

Omówienie ustawy szerzej w Szymeczek, Józef: Evropské standardy vzdělávání v oblasti práv národnostních menšin. Ostrava 2011.

postanowień powołana została Rada Rządu ds. Mniejszości Narodowych, która jest organem doradczym i inicjującym w kwestiach dotyczących mniejszości narodowych (§ 6 ust. 2, ust.3). Jest ona tworzona przynajmniej w połowie swego składu osobowego przez przedstawicieli mniejszości narodowych (§ 6 ust. 4).

Ustawa mniejszościowa nie ma charakteru kodeksu praw mniejszości. Podsumowuje tylko podstawowe prawa mniejszości, a w przypadkach, gdy w danej kwestii istnieje ustawa specjalna, odsyła do niej. Ustawa pełni funkcję ustawy ogólnej (*lex generalis*) w dziedzinie regulacji praw mniejszości narodowych, z kolei dokładne brzmienie regulacji praw mniejszości zawierają specjalne ustawy, do których ustawa ogólna odsyła (*lex specialis*). W stosunku do mniejszości narodowych chodzi w szczególności o następujące Ustawy, które gwarantują mniejszościom konkretne prawa:

- *Ustawa nr 561/2004 Dz. U. ustawa szkolna*, § 13 i § 14 określa prawo do nauki w języku mniejszości narodowej,⁸
- *Ustawa nr 483/1991 Dz. U. o Czeskiej Telewizji*, § 2 określa, że jednym z zadań telewizji jest rozwijanie i utrzymywanie tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych,⁹
- *Ustawa nr 484/1991 Dz. U. o Czeskim Radiu*, § 2 określa, że jednym z zadań radia jest rozwijanie i utrzymywanie tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych,¹⁰
- *Ustawa nr 89/2012 Dz. U. kodeks cywilny* umożliwia zakładanie stowarzyszeń mniejszości narodowych,¹¹
- *Ustawa nr 99/1963 Dz. U. kodeks postępowania cywilnego*, § 18 zawiera prawo do stosowania przed tym sądem języka ojczystego mniejszości narodowej,¹²
- *Ustawa nr 141/1961 Dz. U. kodeks postępowania karnego* § 2 ust. 14 ustanawia prawo do stosowania przed tym sądem języka ojczystego mniejszości narodowej,¹³

⁸ Zákon č. 561/2004 Sb. školský zákon - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

⁹ Zákon č.483/1991Sb. o České televizi - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-483>

¹⁰ Zákon č. 484/1991 Sb. o Českém rozhlasu - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-484>

¹¹ Zákon č.89/2012 Sb. občanský zákoník - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

¹² Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99>

¹³ Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

- *Ustawa nr 182/1993 Dz. U. o Sądzie Konstytucyjnym*, § 33 stanowi prawo do stosowania przed tym sądem języka ojczystego mniejszości narodowej,¹⁴
- *Ustawa nr 337/1992 Dz. U. o administracji podatków i opłat* § 3 umożliwia obywatelom RC innej niż czeskiej narodowości występowania wobec urzędu skarbowego we własnym języku ojczystym,¹⁵
- *Ustawa nr 128/2000 Dz.U. o gminach*, § 29 ust. 2 umożliwia stosowanie nazwy gminy, jej części, ulic i przestrzeni publicznych oraz nazw budynków organów państwowych i samorządowych również w języku mniejszości narodowej oraz reguluje warunki, na podstawie których może zostać powołany w gminach komitet ds. mniejszości narodowych,¹⁶
- *Ustawa nr 131/2000 Dz.U. o głównym mieście Pradze*, § 78 ust. 2 ustala warunki założenia komitetu dla mniejszości narodowych w głównym mieście Praga,¹⁷
- *Ustawa nr 129/2000 Dz.U. o województwach*, § 78 ust. 2 ustala warunki założenia komitetu dla mniejszości narodowych w województwach,¹⁸
- *Ustawa nr 301/2000 Dz.U. o metrykach, imieniu i nazwisku* § 26 umożliwia zapisywanie imienia i nazwiska w języku mniejszości narodowej; § 69 i § 69a umożliwia zapisywanie nazwiska kobiet bez zakończenia „-ová“ w języku mniejszości narodowej.¹⁹

¹⁴ Zákon č. 182/1993 Sb. o ústavním soudu - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-182>

¹⁵ Zákon č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-337>

¹⁶ Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

¹⁷ Zákon č. 131/2000 Sb. o hlavním městě Praze - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-131>

¹⁸ Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129>

¹⁹ Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů - <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>

Znowelizowana legislatura powstała w oparciu o brzmienie *Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych*.²⁰ Republice Czeskiej Karta weszła w życie z dniem 1 marca 2007 r.²¹. W dzienniku umów międzynarodowych jest opublikowana pod numerem 15/2007.

Zgodnie z preambułą celem *Karty* jest zachowanie języków regionalnych czy mniejszościowych, którym grozi zaniknięcie, jako części kulturalnego bogactwa i tradycji Europy. Według definicji zawartej w artykule 1 *Karty*, języki regionalne i mniejszościowe to języki, które są „*tradycyjnie używane na danym terytorium państwa obywatelami tego państwa, którzy tworzą grupę mniejszą niż reszta obywateli tego państwa i zarówno różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa, przy czym nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka (języków) tego państwa, ani języków migrantów*”.

Karta jest dokumentem prawa międzynarodowego, który składa się z preambuły i pięciu części. Część pierwsza zawiera postanowienia ogólne (artykuł 1-6): definicje pojęć, zobowiązania stron, kroki postępowania w praktyce, mechanizmy ochrony, dotychczasowe zobowiązania i informacje ogólne. Druga część (artykuł 7) zawiera zasady realizacji zobowiązań stron (zawartych według postanowień artykułu 2, części pierwszej). Trzecia część składająca się z siedmiu artykułów (art. 8 -14) jest najważniejsza. Zawiera ona konkretne postanowienia w celu wspierania używania regionalnego lub mniejszościowego języka w życiu publicznym według zobowiązań w myśl art. 2 ust. 2. Zgodnie z art. 2 ust. 2, każda ze stron zobowiązuje się do realizacji co najmniej 35 punktów lub ustępów wybranych przez siebie z postanowień części III *Karty*, włącznie z co najmniej trzema ustępami bądź punktami z każdego z artykułów 8 i 12 oraz jednym ustępem lub punktem wybranym z każdego z artykułów 9,10,11 i 13.

Republika Czeska obok języka polskiego otoczyła ochroną w myśl postanowień III części *Karty* również język słowacki. Natomiast język romski i niemiecki otoczono ochroną tylko według zasad ogólnych *Karty*. W wypadku języka polskiego chodzi o

²⁰ polska wersja językowa *Karty* - <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091371121/O/D20091121.pdf>
czeska wersja językowa *Karty* - https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarnodni-dokumenty/charta_cz_1.pdf

²¹ Szymeczek, Józef: Realizacja praw polskiej mniejszości w Czechosłowacji..., s. 120

zobowiązania zawarte w artykułach 8-14 części III *Karty*. Część IV *Karty* (artykuły 15 - 17) omawia zasady monitorowania wprowadzania zobowiązań poszczególnych stron w praktyce, a w części V (artykuły 18 – 23) znajdują się postanowienia końcowe.

Podczas ratyfikacji *Karty* uczynione zostało oświadczenie, na mocy którego język polski wspólnie ze językami słowackim, romskim i niemieckim zostały określone jako języki mniejszościowe Republiki Czeskiej, wobec których obowiązują ogólne postanowienia *Karty* (część I i II). Jest to swoisty paradoks, gdyż w systemie prawnym Republiki Czeskiej nie został określony język urzędowy czy państwowy, ale za to określone są języki mniejszościowe. Wobec języka polskiego i słowackiego Republika Czeska zobowiązała się zgodnie z artykułem 2 ust. 2 oraz artykułem 3 ust. 1 *Karty* do zaaplikowania wybranych postanowień jej trzeciej części. Dla języka słowackiego na terenie całej republiki, a dla języka polskiego na terenie Województwa Morawskośląskiego. W celu ochrony języka polskiego Republika Czeska zobowiązała się do wprowadzenia 41 punktów części III *Karty*, czyli o 6 punktów więcej niż obowiązujące minimum. Na ich podstawie język polski chroniony jest w następujących dziedzinach²²:

- wykształcenie (edukacja, szkolnictwo) – zobowiązano się do 10 punktów
- sądownictwo - 9 punktów
- administracja publiczna, służby publiczne – 7 punktów
- środki masowego przekazu – 6 punktów
- działalność kulturalna i ośrodki kultury – 5 punktów
- życie gospodarcze i publiczne – 2 punkty

²² Zestaw wszystkich punktów części III *Karty*, które Republika Czeska zobowiązała się wprowadzać w stosunku do ochrony języka polskiego w powiatach Karwina i Frydek-Mistek Województwa Morawskośląskiego wygląda następująco:

- artykuł 8 (wykształcenie, edukacja, szkolnictwo), ustęp 1 lit. a) i/ii; lit. b) i/ii; lit. c) i/ii; lit. d) ii; lit. e) iii; lit. f) iii; lit. g); lit. h); lit. i); ustęp 2; (razem 10 punktów)
- artykuł 9 (sądownictwo), ustęp 1 lit. a) ii; lit. a) iii; lit. a) iv; lit. b) ii; lit. b) iii; lit. c) ii; lit. c) iii; lit. d); ustęp 2 lit. a); (razem 9 punktów)
- artykuł 10 (administracja publiczna i służby publiczne), ustęp 1 lit. a) iv; ustęp 2 lit. b), e), f), g), ustęp 4 lit. a); ustęp 5; (razem 7 punktów)
- artykuł 11 (środki masowego przekazu), ustęp 1 lit. a) iii; lit. b) ii; lit. c) ii; lit. d); lit. e) i; ustęp 2; (razem 6 punktów)
- artykuł 12 (działalność kulturalna i ośrodki kultury) ustęp 1 lit. a); lit. e); lit. g); ustęp 2); ustęp 3); (razem 5 punktów)
- artykuł 13 (życie gospodarcze i publiczne) ustęp 1 lit. c); ustęp 2 lit. e); (razem 2 punkty)
- artykuł 14 (wymiana transgraniczna) lit. a); lit. b); (razem 2 punkty)
- Razem 41 punktów

- wymiana transgraniczna – 2 punkty

W dziedzinie „**Wykształcenie, edukacja**” (artykuł 8, części III *Karty*) Republika Czeska zobowiązała się do wprowadzenia następujących punktów artykułu 8: ustęp 1 lit. a) i/ii; lit. b) i/ii; lit. c) i/ii; lit. d) ii; lit. e) iii; lit. f) iii; lit. g); lit. h); lit. i); ustęp 2; (w sumie 10 punktów). Prawo do kształcenia w języku ojczystym zostało dla polskiej mniejszości zagwarantowane jeszcze przed przyjęciem *Karty*, co wynikało z bogatych tradycji szkolnictwa polskiego na terenie państwa czeskiego. Ramy legislacyjne szkolnictwa z polskim językiem nauczania w RC określa § 11 ustawy mniejszościowej oraz § 13 ustęp 2 ustawy szkolnej. Kolejny § 14 tejże ustawy podaje warunki dla kształcenia członków mniejszości narodowych. Nakłada na gminy, województwa lub ministerstwo szkolnictwa obowiązek zapewnienia członkom mniejszości narodowych wykształcenie w języku ojczystym na poziomie przedszkoli, szkół podstawowych i średnich. Szkoły z innym niż czeski język nauczania są zakładane przez gminy, w których żyje według ostatniego spisu ludności przynajmniej 10 % obywateli innej narodowości niż czeska. Polacy na Zaolziu są jedyną mniejszością w Republice Czeskiej, która ma doświadczenia i zdolności do utrzymania nauczania w macierzystym języku. W Republice Czeskiej działa aktualnie sieć polskich placówek szkolnych składająca się z przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjum i polskich klas w jednej szkole średniej. Całe szkolnictwo polskie skupia się na terytorium powiatów Karwina i Frydek Mistek. W obecnej chwili działają na Zaolziu 33 przedszkola z polskim językiem nauczania (większość z nich jest podporządkowana dyrekcji szkoły polskiej lub czeskiej) 10 pełnych i 15 małoklasowych szkół z polskim językiem nauczania (1781 uczniów), Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego i klasy z polskim językiem nauczania w Akademii Handlowej w Czeskim Cieszynie. Szkoły polskie mają niższe limity potrzebne do napełniania klasy. Kiedy nawet te nie udaje się spełnić, istnieje możliwość uzyskania wyjątków. Państwo czeskie wywiązuje się ze swych zobowiązań, jednak w wielu wypadkach lokalne samorządy nieprzychylnie ustosunkowują się do rozwiązywania niektórych kwestii związanych ze szkolnictwem mniejszościowym.

Na ośmiu uniwersytetach w RC można język polski studiować jako samodzielny kierunek (Brno, Hradec Králové, Olomouc, Opava, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Ústí na Labem).

W dziedzinie „**administracja publiczna i służby publiczne**” (artykuł 10) Republika Czeska zobowiązała się do dotrzymania następujących punktów części III artykułu 10 *Karty*: ustęp 1 lit. a) iv; ustęp 2 lit. b), e), f), g); ustęp 4 lit. a); ustęp 5; (w sumie 7 punktów)

Postanowienia artykułu 10 części III *Karty* zapewniają użytkownikom języka polskiego prawo do używania swego języka w kontaktach z organami miejscowej lub regionalnej administracji publicznej, czy służb publicznych. Artykuł 10 obok możliwości podawania ustnych czy pisemnych próśb i podań w języku polskim zawiera w ustępie 5 prawo do używania własnego nazwiska w języku polskim. W ustępie 2 lit. g) tego samego artykułu państwo czeskie zobowiązuje się do wspierania używania miejscowych nazw w języku polskim. Ten punkt budził w czasach współczesnych najwięcej dyskusji, wąsni i nieporozumień.

Wiele praw z zakresu administracji istniało już w czasach komunistycznych czy po 1989 r., nie wszystkie są wynikiem stosowania standardów europejskich. Do tych drugich, czyli do kategorii „nowości legislacyjnych” wprowadzanych dzięki standardom europejskim, należą szczególnie postanowienia ustawy nr 128/2002 Dz. U. o gminach, na podstawie której (§ 29) można obecnie wprowadzać oznaczenie nazwy gminy, jej części, ulic i innych miejsc publicznych oraz oznaczenie budynków organów państwowych i samorządowych również w języku mniejszości narodowościowej. Wprowadzenie podwójnego nazewnictwa można zrealizować w gminie, w której podczas ostatniego spisu ludności żyło 10% Polaków. W praktyce początkowo uwarunkowane było to przez petycję, w której taką wolę musiało wyrazić ponad 40% pełnoletnich obywateli narodowości polskiej. Po licznych protestach usunięto konieczność przeprowadzania petycji i zastąpiono ją warunkiem, że organizacje polskie same muszą z takim wnioskiem wystąpić, bądź też polecić go musi do realizacji Radzie gminy Komitet ds. Mniejszości Narodowych. W myśl znowelizowanej ustawy o gminach podwójne napisy (czesko - polskie) mają być wprowadzone w gminach, gdzie żyje ponad 10% obywateli narodowości polskiej, ale

tylko pod warunkiem, że organizacje polskie wystąpią same z takim wnioskiem lub ich wprowadzenie zostanie polecone przez Komitet ds. Mniejszości Narodowych. W sumie możliwość wprowadzenia podwójnego nazewnictwa dotyczy według spisu ludności z 2001 r. 31 gmin z powiatów Karwina i Frydek – Mistek. Chodzi o następujące gminy, w których według spisu ludności z 2001 r., żył następujący procent Polaków: 1. Boconowice 30,84%, 2. Bukowiec 33,55%, 3. Bystrzyca 29,67%, 4. Czeski Cieszyn 16,11%, 5. Dolna Łomna 31,03%, 6. Gnojník 11,48%, 7. Górna Łomna 28,43%, 8. Górna Sucha 23,18%, 9. Gródek 42,77%, 10. Kocobędz 21,30%, 11. Jabłonków 20,69%, 12. Ligotka Kameralna 21,42%, 13. Koszyrzyska 38,63%, 14. Milików 41,08%, 15. Mosty koło Jabłonkowa 18,24%, 16. Nawsie 23,96%, 17. Nydek 26,54%, 18. Olbrachcice 23,51%, 19. Piotrowice koło Karwiny 16,21%, 20. Pioseczna 26,74%, 21. Piosek 20,92%, 22. Ropica 28,86%, 23. Rzeka 21,24%, 24. Śmiłowice 26,33%, 25. Stonawa 25,76%, 26. Trzycieź 18,78%, 27. Cierlicko 12,92%, 28. Trzanowice 21,14%, 29. Trzyniec 17,69%, 30. Wielopole 18,93%, 31. Wędrynia 35,22%²³. Po spisie ludności w 2011 r. stan został zachowany, chociaż odsetek Polaków w poszczególnych gminach uległ zmniejszeniu.

Rząd czeski przeznaczył na realizację *Karty* 5 milionów koron czeskich w skali roku. Pierwsze środki można było wykorzystać już w 2007 roku, później pulę obniżono do 2 mln w skali roku. Podwójne nazwy wprowadzono do tej pory w 17 gminach Zaolzia. Podwójne nazewnictwo wprowadza na odcinku Czeski Cieszyn – Mosty koło Jabłonkowa również państwowa Kolej Czeska (České dráhy). Na dworcach kolejowych, po raz pierwszy podwójne nazewnictwo pojawiło się w Bystrzycy.

W dziedzinie **środków masowego przekazu** (artykuł 11), Republika Czeska zobowiązała się do przestrzegania 6 punktów. Chodziło o następujące punkty artykułu 11: ustęp 1 lit. a) iii; lit. b) ii; lit. c) ii; lit. d); lit. e) i; ustęp 2. Również i w tej dziedzinie wiele punktów, do których się zobowiązano, w praktyce było zrealizowanych już wcześniej.

Duże znaczenie dla miejscowej ludności ma prasa polska - pojawiający się dwa razy w tygodniu „Głos”, którego wydawcą jest Kongres Polaków, miesięcznik

²³ Szumiec, Józef: Realizacja praw polskiej mniejszości w Czechosłowacji..., s. 119-120.

społeczno kulturalny ZG PZKO „Zwrot” oraz pisma dla dzieci „Ogniwo”, „Jutrzenka”. Wszystkie te pisma ukazują się dzięki dotacjom rządu RC. Dotacje stale się obniżają, co powoduje niepewność i likwidację periodyków mniejszościowych. W ostatnich latach Polacy byli zmuszeni zakończyć wydawanie „Naszej Gazetki” (2012) i przedtem „Kuriera Praskiego”. Polskie artykuły są publikowane również w niektórych lokalnych czeskich pismach „Hutnik” i „Horizont” (zanikł w roku 2017) .

Państwo czeskie w ustawach dotyczących radia publicznego oraz telewizji publicznej zobowiązało się do nadawania audycji w języku ojczystym dla mniejszości narodowych. W wypadku mniejszości polskiej powyższy obowiązek realizowany jest przez redakcję polską rozgłośni Radia Czeskiego w Ostrawie, która od 1 lipca 1950 r. nadaje polskie audycje radiowe. W chwili obecnej 26 minutowe audycje w języku polskim można wysłuchać od poniedziałku do piątku. W programie pierwszym Telewizji Czeskiej, dzięki staraniom Kongresu Polaków od 4. września 2003 r. nadawane są w każdą niedzielę w ramach wiadomości regionalnych Wiadomości w języku polskim²⁴. Czas trwania polskiego programu wynosi 5-6 minut.

W dziedzinie **działalność kulturalna i ośrodki kultury** (artykuł 12) zobowiązano się do przestrzegania pięciu następujących punktów artykułu 12: ustęp 1 lit. a), e), g); ustęp 2); ustęp 3). Polacy na Zaolziu przy realizacji swych praw w tej dziedzinie czerpią z bardzo bogatych doświadczeń i tradycji różnych organizacji społecznych, których korzenie sięgają niekiedy aż do czasów monarchii habsburskiej. Największą organizacją społeczną na Zaolziu pozostał do dnia dzisiejszego Polski Związek Kulturalno - Oświatowy, który powstał w wyniku podpisania 10 marca 1947 r. w Warszawie Układu o Przyjaźni i Wzajemnej Współpracy między Polską i Czechosłowacją. PZKO jest już ponad 70 lat największą polską organizacją w Cieszyńskim. Liczy około 12 000 członków w działających w 84 miejscowych kołach praktycznie we wszystkich gminach Zaolzia. Jego najważniejszym posłannictwem jest zachowanie tożsamości narodowej poprzez pielęgnowanie tradycji miejscowych i propagowanie współczesnej polskiej kultury. Działalnością jednostek organizacyjnych kieruje Zarząd Główny, któremu podporządkowane są sekcje prowadzące działalność dotyczącą zainteresowań w takich dziedzinach, jak historia

²⁴ Kalendarz Śląski 2004. Czeski Cieszyn 2003, s. 80.

regionu, etnografia, muzyka i śpiew, teatr amatorski, sekcja kobiet. 45 Kół Miejscowych posiada własny budynek lub świetlicę.

W 1990 roku powołane zostało gremium nazwane Radą Polaków, któremu Polacy w RC wyznaczyli zadanie koordynacji pracy powstających lub reaktywujących się zrzeszeń oraz reprezentacji społeczeństwa polskiego wobec władz państwowych wszystkich szczebli. W 1993 roku dochodzi do zmiany nazwy na Kongres Polaków w Republice Czeskiej, nazwa Rada Polaków pozostaje określając organ wykonawczy Kongresu. Poszczególne nowopowstałe lub zreaktywowane po 1989 r. organizacje społeczne zgłosiły do Kongresu swój akces, przez co uwiarygodniony został status tej organizacji jako rzecznika całej grupy mniejszościowej. Umożliwia to Kongresowi podejmowanie rozmów z przedstawicielami państwa czeskiego w sprawach przekraczających kompetencje poszczególnych organizacji społecznych. Przy Radzie Polaków działa organ - Rada Przedstawicieli, której członkami są delegaci poszczególnych organizacji oraz pełnomocnicy wybierani w gminach zamieszkałych przez Polaków. W chwili obecnej Kongres Polaków zrzesza 31 organizacji.

Zagadnieniom związanym z ochroną języka polskiego w sądownictwie, życiu gospodarczym i wymianie transgranicznej nie będziemy w niniejszym opracowaniu poświęcać uwagi. Nie oznacza to, że te sfery używania języka polskiego nie są godne uwagi. Szczególnie trzeba by było w przyszłości zwrócić uwagę na kwestię stosowania języka polskiego w sądownictwie i w sferach gospodarczych, które do tej pory nie są w pełni zmapowane w praktyce. Brak danych jest właśnie przyczyną, która nie pozwoli rozwinąć tych tematów w niniejszym opracowaniu.

2. Rozwiązania instytucjonalne

Najważniejszym z punktu widzenia mniejszości organem zajmującym się sprawami mniejszości narodowych w Republice Czeskiej jest Rada Rządu ds. Mniejszości Narodowych. Rada w różnych formach istniała od czasu powstania Republiki Czeskiej. Obecna forma Rady zakotwiczona jest w *ustawie mniejszościowej*. W myśl statutu w ramach swej działalności gremium to ma śledzić dotrzymanie *Konstytucji Republiki Czeskiej*, dotrzymanie wszystkich praw zawartych w umowach międzynarodowych i przestrzeganie innych norm prawnych obowiązujących

Republikę Czeską w stosunku do jej obywateli innej niż czeskiej narodowości lub obcokrajowców²⁵. Dalej Rada opiniuje projekty ustaw i rozporządzeń rządowych dotyczących mniejszości, przygotowuje pod obrady rządu lub innych organów administracji państwowej lub publicznej materiały z propozycjami zabezpieczenia potrzeb mniejszości, szczególnie w dziedzinie szkolnictwa, kultury, mediów, stosowania języka ojczystego oraz życia społecznego i kulturalnego. Ważnym zadaniem Rady jest przygotowywanie rocznych sprawozdań o sytuacji mniejszości narodowych w RC. Rada również analizuje politykę dotacyjną państwa wobec mniejszości w ramach projektów dotacyjnych w resorcie kultury i szkolnictwa. Tradycyjnie Rada (do 2009 r., później nieznacznie zredukowano liczbę członków) liczyła 31 członków, z tej liczby 19 osób wywodziło się z szeregów poszczególnych mniejszości narodowych, reszta to przedstawiciele administracji i organów rządowych. Ilość reprezentantów poszczególnych mniejszości nie jest jednakowa, zależy ona od liczebności, więzi i powiązań historycznych z państwem czeskim, obecnej kondycji danej grupy, położenia i wpływu politycznego grup mniejszościowych w państwie czeskim. Na tej podstawie grupy narodowościowe mogą nominować jednego lub dwóch (kiedyś trzech) przedstawicieli. W praktyce w Radzie zasiada 1 przedstawiciel mniejszości bułgarskiej, 1 chorwackiej, 1 węgierskiej, 2 niemieckiej, 2 polskiej, 2 romskiej, 1 rusińskiej, 1 rosyjskiej, 1 greckiej, 2 słowackiej, 1 serbskiej, 1 ukraińskiej, 1 wietnamskiej oraz 1 białoruskiej. Te grupy narodowe, które mają swych przedstawicieli w Radzie, uważane są zgodnie ze statutem Rady za grupy posiadające w Republice Czeskiej status mniejszości narodowej. W sumie jest ich 14.

Drugą część Rady tworzą przedstawiciele organów administracji, w tym przedstawiciele poszczególnych resortów oraz wysłannicy Kancelarii Prezydenta, Kancelarii Publicznego obrońcy Praw oraz pełnomocnik rządu ds. ochrony praw człowieka. Przewodniczącemu Rady nominuje i odwołuje rząd na wniosek premiera. Poszczególnych członków Rady nominuje i odwołuje rząd na podstawie wniosku przewodniczącego Rady. W przypadku przedstawicieli mniejszości narodowych wnioski nominacji wysyłają na ręce przewodniczącego Rady poszczególne organizacje mniejszościowe. Każdy przedstawiciel mniejszości może zasiadać w Radzie tylko

²⁵ Statut Rady vlády pro národnostní menšiny. Příloha k usnesení vlády ze dne 3.listopadu 2004 č. 1073.
https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/Statut-Rady-vlady-pro-narodnostni-mensiny_1.pdf

dwie kadencje. Kadencja członków Rady wyłonionych z szeregów mniejszości narodowych pokrywa się z kadencją rządu, co w okolicznościach częstych zmian rządu jakie miawały miejsce w RC wzbudziło w środowiskach mniejszościowych fale niezadowolenia – zwłaszcza w sytuacji, gdy przedstawiciele administracji mogą być członkami Rady bez ograniczenia liczby kadencji. Dla mniejszości system ten nie jest korzystny. Ciągłe zmieniający się reprezentanci poszczególnych mniejszości nie mogą być równorzędnymi partnerami dla doświadczonych urzędników państwowych. Rada zasiada z reguły cztery razy w roku.

Polacy mają w Radzie silną pozycję, ponieważ jako jedyni spośród mniejszości mogą poszczycić się tym, że ich dwaj delegaci wybrani są na podstawie konsensusu wszystkich środowisk polskich w RC.

Dla usprawnienia swej pracy Rada powołała dwa komitety: *Komitet ds. polityki dotacyjnej* oraz *Komitet ds. współpracy z organami samorządowymi*²⁶. Zadaniem pierwszego Komitetu jest śledzenie, analizowanie i podsumowanie realizacji programów dotacyjnych oraz kontrolowanie rozliczenia kwoty przeznaczonej na realizację poszczególnych projektów. Drugi komitet najwięcej uwagi poświęca zagadnieniom związanym z dotrzymywaniem praw mniejszości narodowych na poziomie gmin, w czym mieści się stosowanie dwujęzyczności, używanie języka mniejszościowego w miejscach publicznych i nauka w języku mniejszości w szkołach, które utrzymywane są przez gminy.

Komisje resortowe i grupy doradcze

Do kompetencji Ministerstwa kultury oraz Ministerstwa szkolnictwa należy między innymi wspieranie inicjatyw przedstawicieli mniejszości narodowych. Z tego powodu oba ministerstwa powołały w swych resortach gremia, które zajmują się sprawami mniejszości narodowych. W ich skład wchodzi obok urzędników administracji przedstawiciele tychże mniejszości. Przy ministerstwie szkolnictwa działa *Przetargowa komisja dotacyjna*, której celem jest ocena projektów w ramach programów wspierania nauczania w językach mniejszościowych i wychowania

²⁶Výroční zpráva o činnosti Rady vlády pro národnostní menšiny za rok 2004, Úřad vláda ČR, Praha 2005, s. 3.

wielokulturowego. Obok tej komisji powołano do życia *Grupę doradcą ministra szkolnictwa ds. szkolnictwa narodowościowego w RC*²⁷.

W ramach resortu kultury działa *Grupa doradcza ministra kultury ds. kultury mniejszości narodowych w RC*. Jej członkowie z reguły automatycznie wchodzi w skład *Dotacyjnej komisji przetargowej w sprawie projektów kulturalnych*. Obok tego organu działa jeszcze przy resorcie kultury *Dotacyjna komisja przetargowa ds. projektów wydawnictw periodycznych w językach mniejszościowych*. Ważną jest również *komisja telewizyjna*, która między innymi opiniuje politykę medialną Telewizji Czeskiej wobec mniejszości narodowych.

Wnioski nominacji członków z szeregów poszczególnych grup mniejszościowych do wyżej przedstawionych komisji i grup doradczych przy resorcie szkolnictwa i kultury przyjmuje i omawia Rada Rządu ds. Mniejszości Narodowych. Ona też obu ministrom poleca lub nie poleca kandydatów do tych gremiów. Zainteresowanie pracą w komisjach i grupach resortowych (zwłaszcza w komisjach przetargowych) jest wśród przedstawicieli grup mniejszościowych znaczne, gdyż decydują one o podziale środków finansowych na działalność poszczególnych organizacji mniejszościowych.

Komitety ds. mniejszości narodowościowych przy wojewódzkich i miejskich radach gminnych

Wspominana już ustawa o gminach nr 128/2000 Dz. U. nakazuje w gminach, w których żyje więcej niż 10% obywateli innej niż czeskiej narodowości powołać do życia przy organach samorządu gminnego *Komitety ds. mniejszości narodowościowych*. W 2004 roku *Komitety narodowościowe* założone zostały w 40 miejscowościach w RC. Później liczba ta nieznacznie wzrosła w skali całej republiki. W absolutnej większości chodzi o gminy i miasta Śląska Cieszyńskiego. Na Zaolziu muszą być założone w 31 gminach. Poza Zaolziem zakładają je najczęściej Słowacy, inne mniejszości tylko partycypują na współdziałaniu.

²⁷ Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2004, Úřad vlády ČR, Praha 2005, s. 49.

Komitety narodowościowe powstały również w Pradze i przy czterech urządach wojewódzkich. Chodzi o okręgi Morawskośląski, Południowomorawski, Liberecki i okręg Ústi nad Labem. Przewodniczącą Komitetu ds. mniejszości przy Województwie Morawskośląskim jest Dana Forišková.

W miastach Liberec i Most powołały z własnej woli (ustawa im tego nie nakazuje) inny organ ds. mniejszości: *Komisje narodowościowe*. Sporadycznie powoływane są też *Komisje etniczne*. Powołanie Komisji nie jest uwarunkowane brzmieniem ustawy a zależy wyłącznie od dobrej woli radnych w mieście.